

Fiatal farkas

(Emlékezések)

2. rész

Napfényben fürdőzött a város, és napfényben a falusi udvar. Eperfa alatt feküdtem, az eperfalevelek úgy billegtek odafenn, akárcsak a cigánylányok a táncban. Megjelent fölöttem Bussa Marcsóka, ez a pár pillanat volt a boldogság. Júniusi nap lehetett, én pedig fél éves. Most meg, amikor itt írok, már kilencven esztendő elmúltam, tehát kilencvenéves ez az élmény. Hogy ilyen messzire nem emlékezhet vissza az ember? Egyesek így mondják. Csakhogy az én memóriakapum könnyű, mint a lepkeszárny, egyetlen gyenge fuvallat, és már ki is tárult. Látom benne a keserű emlékszárványokat is persze, talán a legkorábbi lehetett az a lakkcipő, amit Irén tanti hozott.

Az ebédlő asztal melletti széken volt a koffer, kinyitva, Irén tanti bontogatta ajándékait, körbeálltuk, derűsen és izgatottan lestünk. Egyszer csak kiemelt egy csodát. Egy pár fekete kicsi lakkcipőt. Egyetlen párat. Testvéremnek. Vártam. Hamar felfogtam, nekem nincs fekete lakkcipőm, és abban a pillanatban úgy felordítottam, mint akit nyúznak, ma is hallom néha azt az eszeveszett, gátlástalan, kitartó és csuklásokkal tarkított gyereküvöltést. A fiatal farkasét.

Édesapám szó nélkül kiment az ebédlőből és, mint később mesélték, szólt a kocsisnak, fogja be gyorsan a sárga hintó elé a két lipicait, lehajtott, mint a villám Mezőkövesdre, a cipőboltba, és fordult vissza, az ebédlőasztalon a rendetlenül felhalmozott holmik tetejére helyezett egy számmal kisebb fekete lakkcipőt. Pedig a két lipicait tilos volt eke és terhekkal rakott szekér elé fogni. Fiatal csontjaikra és a hangulatukra vigyázni kellett. A könnyű sárga hintót is talán ekkor tapasztalták meg először.

Az eperfához visszatérve: a részeg kacsák tántorognak. Szerették az érett, nagy lila epreket, kampós rudat akasztottunk a fa ágaiba, ráztuk és zuhantak, toccsantak lefelé a kövér gyümölcsök, a kacsák, mint a kiszáradt alkoholisták, boldogan habzsoltak. Hamarost berúgott a csapat. Több irányba tántorogtak, nemcsak jobbra, balra, ahogyan józanul, hanem előre és hátra, olykor pofára estek, máskor fenékre tottyantak, ilyenkor mintha csodálkoztak volna.

Félálomban hallom, az ajtókulcs csörren. Valaki belép, csomagokkal jöhet, mert sokáig toporog, a konyhába megy, iszik egy pohár vizet. Ismeri a járást.

Vidáman kiszólok, pedig nem vagyok vidám, és nem tudom, ki jött, csak sejtem. Odaátról érkezett, fiatalabb, szebb férfi, mint volt életében. De komolyabb, majdnem komor és magányos nagyon. Fáj érte a szívem. Kipattanok a langyos, hajnali paplan alól, hozzá lépek, szeretem, fejem a jobb vállára simítom. Engedi. De nem ölel át. Ettől talpra ugranak bennem a réges-régi zsigeri hiányok, és a gyűlölet parazsai aprókat villognak.

Jézuskirály! Micsoda kofferok és sok, sose láttam ilyen elegáns kofferokat. Sajátos finom illatuk van. Illat odaátról. Zenét odaátról már többször hallottam, éreztem és boldoggá tett. Illatot még soha. Belém hasít egy ijesztő villám: csak nem akar itt letáborozni? Vagy – ami még rosszabb: itt maradni végleg? Mi ez itt? Életében olyan puritán volt, egyetlen koffere ha lehetett, szürke, papundekli, a szovjet uralom alatt kitaposott magának egy Fulbrajt-ösztöndíjat, fél eszten-dőn át az USA-ban és Mexikóban barangolt azzal a papundekli kofferrel. Most meg vagy hat darab, szebbnél szebbek, odaáti illatokkal.

Csak itt ne ragadjon! Mennyi ravaszágra volt szükségem azért, hogy bot-rány nélkül kiakolbólintsam, kiszorítsam innen anélkül, hogy valamelyikünk föl ne kapja dühében a szalámiszeletelő kést. Ebben az ágyban – amelyből ki-másztam most, amikor belépett a szobámba – hajnali ébredéseken gondoltam ki módszeresen a kiszorítás stratégiáját. Első lépés volt a nagyon szelíd boc-sánatkérésekkel megtűzdelt visszautasítása a házastársági-kötelességének. Hűvös, határozott, mégis kedves hangon elmondani, *miért nem*. A sok elmaradt orgazmusom furcsa fejtörőket okozott, kiépítette zsigereimben a kínai fal vas-tagságú gátlást. Ezért nem. Mentem idegeim épségét. Ezért nem.

Hány éve ennek? Most múltam kilencvenesztendő. Akkor negyven lehettem, harminc? Mindegy. Fél évszázada. Tudta. Máskor is elmondtam ezt a hiányt, hisztis bőgések közepette, meg se akarta hallani. Ám meglepően őszintén, fél-álmosan, egyszer mégis azt motyogta, ő csakis *így* szereti, ha küzdelem van hozzá, amíg *ott* minden szűk és feszes. Másképp nincs öröme.

Igaz volt, amit szelíden, bocsánatot kérve elmondtam neki. Praktikusán szükséges volt az alázat, amit mindig hiányoltak belőlem a kedves Materek az Angolkisasszonyok intézetében. Tudtam, hogy a Haski bár nagyon fegyelme-zett, de lefagyasztva gyilkos és barbár indulatokat hurcol. Igazam volt, amiért menteni akartam idegrendszeremet és derűs kedélyemet. Csakhogy most, év-tizedekkel később meg tudom fogalmazni: más oka is lehetett annak, hogy elszakadjunk, és megmentsem magam Haskitól. Philemon és Baucis történeté-ről akkor még nem tudtam. Ahogy Castor és Pollux történetéről se.

Meghalt Heller Ágnes, 2019. A víz, a Balaton vitte el, szeretett úszni, nagyon sze-retett, elérte a 90. esztendő, egy esztendővel fiatalabb volt nálam, és úgy döntött, befejezi. Gondolom: ő döntött így saját sorsáról. Beúszott imádott Balatonjába, addig, amíg a szív leállt, esetleg addig, amíg már hiába fordult volna vissza.

Soha nem lehet már megtudni. Napok, hetek óta gondolkodom rá. Figyelek rá, vegyes érzésekkel. Tizennyolc, tizenkilenc évesek lehettünk, a fordulat éve – 1948 – már megtörtént és a kékcédulás választás, Karig Sárát akkor vitték a Gulágra, szociáldemokrata ifjú aktivista volt, a választásokhoz rendelte ki a pártja. Sára látta, miképp hamiskodnak a kommunisták a szavazócédulákkal, jelzett, jelentett, nem csitult, hiába intették, maradjon csendben. Évtizedeket töltött Gulágon, szovjet munkatáborokban, megtanulta a nyelvet, kitűnően fordított oroszról, verseket írt, magyarul. Akkor ismertem meg, amikor a Magyar Írószövetség közgyűlésén a Vigadóban valamikor a nyolcvanas években közös páholyba kerültünk. Idegesített a mellettem ülő nő, vénasszonyoszkás szerint állandóan a szatyorszerű nagy retiküljében matatott, kutatott, kipakolt, bepakolt, csörgött, zörgött, bezárta, katt, csend, majd újra... Bemutakoztunk, Karig Sára, gondolatban gyorsan bocsánatot kértem.

1948-ban szovjet ösztöndíjasok utaztak Moszkvába, ott tanulhattak moszkvai egyetemeken. Heller Ágnes közöttük. Ma már tudom, mi volt számomra a különös és fontos ebben a csúnya, kicsi zsidó nőben. Úgy észleltem, az a ritka jellem, aki saját sorsát kormányozza, jellem, a szó nemes értelmében, és van, amikor nem, mert valamilyen aktuális érdek és cél szerint dönt. Autonóm módon és világosan, célegyenesen. Mintha a halála is beleillene ebbe az autonóm döntés képébe.

Lukács György filozófus miatt elfordultam Hellertől, mert intellektuálisan e csúf férfinak a csúf szelleméhez tartozott, kitartott mellette akkor is, amikor már elhatárolódhatott volna. Amikor már fölismerhette Lukács erkölcsi csúfságát.

Lukács számomra egyenlő a poroszlói magyar bakák legyilkolásával. A Tanácsköztársaság idején az általa irányított és megfutamodott vörös katonák kivégzésére ő adott parancsot. Ormótlan erkölcstelenség volt ez Lukácstól, különösen azért, mert a háború kezdetén önmagát felmentette a katonáskodás alól. Karl Jaspers híres pszichiáter volt a felmentő, aki melleleg megalázta Lukácsot; megkérdezte tőle: azért menteti föl magát, mert félti az életét? Később a filozófus azt írta levélben Paul Ernstnek, hogy a modern hadkötelezettséget a valaha létezett legaljasabb rabszolgaságnak tartja, ez volt számára a morális és mentális oka felmentésének. A vörösbakák e „legaljasabb rabszolgaság” rabszolgái voltak, a fenti lukácsi gondolat szerint. Mi van? És a szolidaritás? Őket lehet hadra fogni? És kivégezni a bolsevizmus érdekében?

1919 áprilisában báró Eötvös Loránd temetésén a Tanácsköztársaság kormányát egyedül Lukács képviselte. A gyászszertartáson szürke esőköpenyben lépett az emelvényre. A bolsevizmus legegységesebb szövegeiből összetákolt, zagyva politikai beszédet tartott, méltó megbotránkoztatást keltve a tudományos világ képviselői körében. Berzeviczy Albert (1853–1936) naplójában az 1914 és 1920 között történetek szerepelnek, amely *Búcsú a Monarchiától* címmel jelent meg. 1919. május elsejéről írja: „óriási faállványok éktelenkednek a főtereken, melyeket piros szövettel vontak be, vagy pirosra festettek, s melyeket Marx,

Engels, Lenin és a többi kommunista apostol kolosszusszerű szobrai díszítenek [...] Az ízléstelenség valóságos orgiákat ül Budapest utcáin [...] A millenáris emléket valósággal begubózták, hogy semmi keresztény és magyar jelleg ne maradjon rajta.”

Reggel Bach orgonamuzsika. Olvasom The Bach Organ Book CD mellékletében, szomorúan olvasom, hogy élete vége felé, 1749-ben totálisan megvakult. Termékenységének testi eredményei, húsz gyermeke közül csak 7 maradt életben. Csecsemőhalálok. Nyomorult Barbara, az első feleség, és Magdaléna, a második, csak szültek és temettek. Miért voltál ilyen kegyetlen ehhez a családhoz? Sikoltozni tudnék. A zseni, aki a mai napig érzékennyé teszi ezrek lelkületét, Neked teszi érzékennyé őket, és Te így viszonzod. Megvakítod. Végül szelíd halál helyett fejbe vágod. Stroke. Érthetetlen vagy. Lehet-e szeretni azt, aki ilyen?

Elment az étvágyam. Pedig kiforrt a kávé.

Weöres Sándor gyerekeknek és felnőtteknek írt verseiben rejtve hirdette a transzcendenciát. És erről azt mondta egyszer kuncogva: ez akkor *szellemi alkoholcsempészet* volt! Vagyis a Rákosi-uralom idején, amikor elfojtásra ítélték bennünk, ami nem vadmaterialista, ami nem illik bele a szovjet kultúra körébe: szegény árva Sosztakovics.

Szellemi alkoholcsempész lett Weöres Sándor.

Heller Ágnes még mindig kísért. Áll a Duna partján a halálra ítélték között, tizenöt éves, mögöttük a nyilas hadsereg katonái felhúzott fegyverrel. Ágnes ismét dönt a saját sorsa felett, fejest ugrik, elúszik, megmenekül. Később alig mer átmenni a hidakon, kínos kényszert érez az ugrásra. A pszichológusa kiváló munkát végzett, később kényszer nélkül szerette a vizet, az úszást.

De miért futott utánam a bokrok és indák között? A Balaton partján ültünk, én szótlankul, Ágnes elevenen beszélt, Bitó Laci figyelt rá, én nem, Bitóval Szigligetre autóztunk Wandához. Szyksznian Wanda grafikusművész, szépséges és kedves nő, szigligeti nyaralójában jó napokat töltöttünk. Megszakítottuk utunkat, mert Bitó azt mondta: látogassuk meg Hellert, itt nyaral a Magyar Tudományos Akadémia üdülőjében. Kibírom, gondoltam, kibírom ezt a lukácsista tanítványt, Hellert.

Ülünk a parton az Akadémia bozontos kertjében. Felállok, kérdem, hol van itt valahol mellékhelyiség, int, ott messze a bokrok mögött egy kis kőházban. Indulok, megyek, hosszú az út, gyors léptek az avarban, zörgés mögöttem, futás hangjai, megfordulok, Heller trappol utánam, és fordultomra megtorpan. Állunk. Se szó, se intés. Miért futott utánam a bokrok és indák között? Mit akart mondani? Miről akart beszélni?

A római katolikus elemi iskola Bogácson az egri érsekséghez tartozott. Az érsek-ség gavallér volt, az alkalmazottai tehetőségek is lehettek, ha tudtak gazdálkodni;

kövér, nagy darab javadalmi szántóföldeket kaptak fizetségül, és valamennyi pengőt is, de azt hiszem, pénzből igencsak kevéskét. Apa értett a földhöz, tele volt otthon a pince, a padlás, a kamra, volt kocsis és cseléd, két dús kert nyújtózott a ház mögött, a kisebbben gazdagon illatoztak az almafák, a diófa, mogyoróbokrok, málnák, ribizkék, káposzták és répák, a nagykertben nyár közepétől a búzakazlak álltak, mögöttük a marharépak sora, lehúzódtak egészen az Ördög-árokig. Ami volt, jó volt, de a pénz az kevés. Édesapám járatta a földműveseknek szerkesztett újságot, kitanulta belőle az időszerű tennivalókat, így esett, hogy amikor közeledett a háború, az újságban arra biztatták a gazdákat, termeljenek búza mellett vagy helyett borsót, lencsét, sokat. A gulyáságyúdba, a hatalmas ló húzta üstökbe, amik követik majd a harcolókat, kellett a sárgaborsó meg az egyéb jól tárolható növény. Azokban az években szinte tehetősek lettünk. Apa vásárokbá járt a kocssal, előhasú, már megtermékenyített fiatal teheneket vásároltak, és lipicai csikót meg nagy csontú, szántani-vetni jó lovakat.

Ám Rotyi, az én jelentős tanítóm nem törődött a jó, zsíros föld lehetőségével. Kiadta felesbe a javadalmi földet, úgy csapták be, ahogy akarták. A bérlője annyi terményt adott, amennyit éppen adni akart.

Rotyi álmodozó és pipázó félértelmiségi volt, szerette a verseket, különösképp Petőfi költészetét, télen lompos, nagy gumicsizmát viselt, nyáron mezítlábra papucsot, és erős dohányszag kúszott utána. Cipőt akkor láttunk rajta, amikor tanfelügyelő jött látogatóba. A kicsi, hideg pipa ekkor nem volt a szájában, amely máskor rendszerint ott billegett szája sarkában, magyarázat közben is; meg kell hagyni, pompás magyarázatai lehettek, mert emlékszem a lázas figyelem és élénk kíváncsiság izgalmára, amivel Rotyit hallgattam. A kis hideg pipa, mint mondtam, ilyenkor is ott billegett ritkás fogai között, csak akkor ragadta ki hevesen a szájából, és emelte magasra, amikor maga is izgatott lett saját mondanivalójától. Ha Petőfit és a szabadságharcot magyarázta, Rotyi marka és a pipa rendszerint a magasba lendült.

Amikor a városi urat, a tanfelügyelőt már leültette az ablak elé kikészített székre, akkor is így történt, oly tüzesen magyarázott akkor is Petőfiről, hogy hirtelen a szájához kapott, kicsi szünet, auftakt, és Rotyi marka pipa nélkül repült a magasba. De a fiatal farkast így is megigézte. Jelentkeztem, szeretném elmondani a Talpra, magyart. Rotyi intett, hívott a katedra elé, szembefordított az osztállyal.

- Mondjad!

Harsogtam felszabadultan. Azt a részt kivált szerettem, hogy *Fényesebb a láncnál a kard, jobban ékesíti a kart.* – És mi mégis láncot hordtunk? Ide veled, régi kardunk! Arra semennyit sem emlékszem, milyen volt a fogadtatás, tapsolt-e a tanfelügyelő, csak a jó érzésre emlékszem, hogy kimondhattam.

Rotyi – akinek rendes neve is volt, hosszú és idegen, talán Rottenberger – harmadik és negyedik elemiben tanított, másodikban Blanka néni, elsőben édesapám. Rendszerint az első osztályt vállalta magára, mert a kicsik csak 10 óráig jártak iskolába, így apa 10 óra 10 perckor már nyeregben ült, a kocsis 10-re

pontosan felnyergelt, hacsak nem épp a földeken dolgozott. Lovagolt apa ki a határba, gazda szeme hizlalja a nyáját. Amikor szőlőt telepített, akkoriban még délutánonként is a hegyre lovagolt.

Ha megkondult a déli harangszó, a terített asztal közepén ott kellett állnia az öblös porcelán leveses tálnak, ott kellett ülnie a két lánynak keze mosottan. Ebéd után édesapa székéhez kellett járulni, könnyű kis pukedli. Köszönöm az ebédet, este meg köszönöm a vacsorát. Két pukedli, két harangszó együtt tagolta a napot, biztosan megvolt, akár vasárnap a mise.

Szombat délutánra az urak elhatározták, fürdőzni mennek Síkfőkútra. Természetes tó, hosszú lebegő hínárokkal. Két hintóval mentünk, édesapám a kocsisnak útközben odaszólt, gatyára vetkezhetsz te is, mártózz meg a tóban, iszonyú meleg van. Bernát, a kocsis, kicsit megvetően azt válaszolta: „úgy a, fürödtem én már eleget az Isonzóba!”.

A hegy oldalán valamikor, valakik kiástak két keskeny és magas barlangot, egyikben a hölgyek, másikban vetkeztek az urak. Lassan vacakoltak, és izgatottan, talán a várható szelíd meztelenkedéstől voltak izgatottak, fecsegték, hároméves lehettem, bementem a tóba. Gyönyörűséges érzés volt a lebegő, sűrű hínárok között éppúgy lebegni, mint ők, függőlegesen, számból fényes gömbök emelkedtek föl, föl, zöld a fény, nincs ennél szebb és élvezetesebb, lebegtem boldogan a halálba. Olsovszky Árpád, az erdőmérnök vett észre, kihúzott a part-ra, mintha csendesesen káromkodott volna, egyesek nem vigyáznak a gyerekekre, de a szüleim csöppet sem ijedeztek. Mintha a két harangszó és a két pukedli behatárolta idő szakaszokban csakis Istenre meg az Órangyalokra bízta volna. Isteni szabadság! Bejárhattam a falu minden csücskét meg a környező erdőket, völgyeket, patakmedreket, elmentem a lagzikba, benéztem a disznótorokba, a halotti torokba, háznál ravataloztak a tisztaszobában, feketével letakart tükkörrel, előtte a koporsó, benne a szépen felöltöztetett halott, körülötte székek, azokon a sirató öregasszonyok. Sok barátnőm volt, Kula Marika a legkedvesebb köztük. Minden lány három, négy, öt ráncolt szoknyát viselt, nagyon irigyeltem a szoknyákat, a befont foncsikokat is! Némelyikük hátát verdeste a vastag hajfonat, másoknak csak két vékonyka egérfarkinca csüngött a tarkóján.

2019. augusztus 20. Ünnepek. Gazdagság a Várkert Bazárban, a Budai Várban, Ízek Utcája, üstökben fortyogó birkapörkölt, kivált híres a karcagi bogyszlói körömpacal, szatmári töltött káposzta, szürke marhából készült szalámi, noszvaji szilvalekvárral (amit tizenkét órán keresztül főznek, kavarnak az asszonyok), töltött herócék, derelyék, sütemények, frissen sült kenyerek, kimondhatatlan nevű újfajta étkek, tömegével a fantáziadús ennilalók. Délután az ünneplés csúcspontja: mise a Bazilikában. A bíboros és a többi pap aranyban, a szentbeszédet lengyel főpap mondta hosszan és hosszan, ahogyan rendszerint az idős férfiak, hosszan és hosszan. Harmincöt körül járt a hőmérő. A miniszterelnök el-elbóbiskolt, elfáradt, tegnap Angela M.-el, a német kancellárral tárgyalt, mise után ünnepi körmenet. Szent István király jobbát díszes kis üvegszekrényben

vállukon viszik a vitézek; fegyelmezettség, tisztesség, hódolat. Ez jár a magyarok ereklyéjének.

Dühöt kelt ma is, pedig talán harminc év előtt már, hogy Kis János, a liberálisok elméleti tudósa fitymálva svájci sapkához hasonlította a koronát. Az első király első koronáját. Pár buta szóval bemocskolta. Ennek az (amúgy okos) embernek fogalma sincs arról, milyen sokat ártott azzal, hogy elárulta önmagáról: nem ért bennünket. Soha nem is értett.

Ünnep és vendégség régen is kéz a kézben jártak, otthon télen vadászvacsorák, névnapok, kaláberes délutánok estébe nyúló itókázásai, augusztus huszadikát is ünnepeltük, a plébános úr rendszerint hivatalos volt a vacsorákra, éjfél előtt mindig elbúcsúzott, a reggeli mise szentáldozásához illet kiüresedni a gyomornak. Édesapám kevés szundítás után ült fel az orgonához. A liturgiát félálomban is tudta követni, ám előfordult, hogy amikor nem énekeltek odalenn, egyedül az orgona futamai uralták a teret, egy-egy Bach-kantáta sorai közé betüremkedett a Virágos kenderből van az én gatyám, / csütörtökön este varrta a babám dallama. A plébános úr az oltárnál megmerevedett. Háttal miséztek még abban az időben. A pap nem fordult meg, nem villogtatta egyenest a kántorra a tekintetét. Széttárt karjait épp a magasban tartotta, Dominus vobiscum, és jobb keze fejével hevesen fenyegetett hátra. Testvéremmel félig a pad alá buktunk, rángatózva rugdostuk egymást, hogy valahogy elfojthassuk rettentő és illetlen vihogásunkat.

A Haskinak nem meséltem gyerekkoromnak sem a fénypontjairól, sem a szomorúságairól, ez utóbbi jószerével egyetlen forrása édesanyám: Bussa Marcsóka. Gyönyörű volt valaha, mondták, világszép barna nő, nagy és kedves mosolyokkal. Ám harmincesztendő kora táján meglepte valami furcsa bénulás. Előbb kásássá vált a beszéde, és kényszeresen ismételt szavakat, majd a mozgása lett bizonytalan. Kezének ügyessége megszűnt, elmaradt a zongorázás, birtokba vette a sclerosis multiplex.

Szép arcvonásai nem torzultak el, csak olyanná váltak, mint amiből legtöbb van, jelentéktelenné. Eleinte néha elbújt az ebédlőben a majdnem plafonig érő bordó cserépkályha mellett, félig mögötte volt egy zug, benne egy szék, itt találtam rá néha, arcát két tenyerébe temette, és némán zokogott. Majd meghasadt a szívem. Annyit, de annyit ostromoltam az égieket, akár valami szuper szerzetes. Nem segítettek. Kegyetlenek voltak hozzá.

Erről se beszéltem Haskinak. Eleinte talán azért nem, mert úgy hittem, születésünk előtt már összetartoztunk, halálunk után épp így össze fogunk tartozni örökre. Van időnk. Majd később mesélek Bussa Marcsókáról meg minden egyébről.

Az aszúsodás drámája – olvasom a *Magyar Nemzet* Lugas mellékletében, a szeptember 21-ei számban. Aszú, édes bor, Tokaj. Ami Tokajról eszembe jut, az a folyóparton lapátot forgató munkaszolgálatos férfiak. Apám mondta: „első

dolgom volt a tiszti gyűlés összehívása. Tiszti ruhájukban kellett megjelenniük, öten voltak tisztek a században, és amikor felsorakoztak előttem zsávoly ruhában, bal mellükön a kitüntetéseiket jelző, kicsire sodort színes szalagok, meglepődtem. Többüknek dekorációja a bal váll alatt rangosabb volt az enyémnél.” „Urrraim! – mondta édesapám, így megropogtatva az r betűt, önöket éppúgy, mint engem, parancsra állítottak ide. Arra kérem mindannyiukat, hogy úgy irányítsák, segítsenek: soha ne kényszerítsék a jövőben nyers büntetésekre a munkaszolgálatos legénységet: tegyék fegyelmezetten, ami parancs szerint a dolguk. Akkor kezeskedni tudok beosztottjaim tisztességes magatartásáért. Nem akarom, hogy itt bármiféle atrocitás legyen. Ha valami súlyos dologról kell értesülnöm, akkor személyesen forduljon hozzám önök közül a rangidős. Végeztem.”

Az írószövetség Tokajban rendez évente találkozót, a Tokaji Írótabort. Egyszer-kétszer elmentem az írótaborba. Valójában a zsinagógát akartam látni, a tokaji zsinagógát, ahol apám tiszteletére istentiszteletet mutattak be a háború idején. Meghívták őt is, elment, amiért a Vitézi Szék szóbeli megrovásban részesítette.

Apa valójában self-made-man volt, a harmincas évek vidéki self-made-man prototípusa. Tizenhét esztendőig tanult, tizenhét és fél esztendősen hadi érettségit kellett tennie, kiképezték valamelyest Eger egyik kaszárnyájában, és irány a román front. Majdnem gögösen mondta, ha valaki elcsodálkozott az épp termőre forduló szőlőjén, lipicai lovain, vadászpuskáján, a lengyel katonatisztől vásárolt Fiat 1500-as szürke autóján (végzetesen rossz volt az indítómotorja, olykor lovakkal kellett meghúzatni, egészen a falu széléig, hogy a motor végre beugorjon, röhögtek rajta a népek), apa kijelentette: „Pedig mindössze egy lukas katonazubbonyom volt, mikor elfoglaltam itt ezt a kántortanítói állást.”

Talán mégsem volt ízig-vérig self-made-man, legalábbis nem a kapitalista fajta, mert ha az, akkor elfogadja azt a bizonyos budapesti körúti sarokházat. Az egyik munkaszolgálatos tiszt két nap eltávozást kért, amit tilos volt adni, „olyan üzletet kell lebonyolítanom, amin vagyontokat nyerhetek majd később”, mondta, és hozzátette: „hálából főhadnagy úrra íratom az egyik körúti sarokházamat”. A főhadnagy úr visszautasította a hálaajándékot, ám teljes szívéből átélte az építkező gyarapodás vágyát, és azt válaszolta: két napig nem fogja keresni, ha két nap elmúltán nem jelentkezne az üzletember, a felsőbb hatóságokhoz továbbítja a hiányát.

Naponta ajándékokat kapok. A Bölcsektől. A jóga könyvem szereplőitől. Ma ezt küldték: „Éljünk boldogan a gyűlölködők között, / nem gyűlölve senkit / Igen, éljünk mentesen a gyűlölettel / a gyűlölködők között.” Rendben van, kedves Bölcs, kinek neve megjegyezhetetlen. Ám a tegnapi üzenetedet nem fogadhatom el: „A jók már messziről feltűnnek, / mint a hófödte Himalája hegycsúcsai.” Nekem bizony nem ilyen egyszerű fölismerni őket. Sokáig kell összpontosítva figyelni, főképp a testbeszédüket, szemhéjuk rándulását, hangszínük váltásait,

miegymást. Több alkalommal kell elkapnom testük alig észlelhető rezzenéseit, amikre így-úgy rezonál a magam szervezete. Aztán, elég sok idő elmúltán, talán tényleg felcsillan a Himalája hava. És ha nem? Akkor olyan lesz számomra a másik, akár az éjszaka kilótt nyíl. Tovább kell figyelnem rá, gyűlölet nélkül. És nem azért így, mert nekünk gyűlölködni bűn, hanem mert a gyűlölet elhomályosít. Nem ismer tárgyilagosságot, nem ismer valóság-hűséget, miközben butaságokat sugdos a fülünkbe anélkül, hogy tudná: orbitális számárságokat papol.

Márpedig ha van valami fontos, az az igazság. A szó akkor a butaság nélküli szöveg.

Ha az igazságot szolgálod, mondja egy másik Bölcs, akkor mennyei erőre fogsz szert tenni, óriási erőre, ha képes vagy tizennégy éven keresztül szolgálni az igazat úgy, hogy akár egyszer is eltávolodnál tőle, akkor minden szavad meggyőzi majd a többieket. Drága Bölcsem! Feladom. Nem ismerek senkit, aki tizennégy esztendő t kibírna legalább némi kis csúsztatások, apróbb-nagyobb képmutatások, mély hallgatások nélkül, amikor tilos kimondani az igazat. Ez utóbbit negyven esztendőn át gyakoroltuk a szovjet diktatúra alatt. Most a nyugati emberek gyakorolják éppen. Bár... lehet, hogy vannak, csak én nem ismerek tizennégy éven keresztül csakis igazságot mondó és megvalló embert. Talán pár évig bírják, aztán felakasztják őket. Vagy a pusztába küldik. Mártírok, hősök, *nem a túlélő fajták*, tisztelem, ámbár nem tudnám követni őket.

Bussa Marcsókának előttünk volt egy kisfia. Két esztendő korában bélhurutban meghalt. Ottónak keresztelték, mikor megszületett. Habsburg Ottó tiszteletére. Az utolsó magyar trónörökös, aki akkoriban még fehér matrózruhában topogott, később úgy nyilatkozott: „Ha Magyarországról beszélek, én a hazáról beszélek.”

A másik Ottó, a miénk, azaz Bussa Marcsókáé, halála örök seb maradt apámnak, anyámnak a szívében, aki még két gyereket, minket hozott a világra, „csak lányokat”. Utána úgy elszomorodott, hogy a sclerosis multiplex utat talált hozzá, a testéhez. Mert test és lélek mindig együtt jár a megbetegedésben, csupán elméletben lehet ilyenkor különválasztani őket. Ám a roppant elszomorodásnak nem csak Ottóka halála volt az egyetlen oka. Hanem Soltész Mária, elpusztíthatatlan nagyanyám, az eleven, a fáradhatatlan, a fürge észjárású és féltékeny – trónjáról letaszított s ettől megsérült – királyasszony, ahogyan minden fiús édesanya, amint megnősül a fia. Marcsóka taszította le a trónról, aki fiatal asszony korában szebb volt minden bazsarózsánál, minden violánál, Soltész Máriánál biztosan. Nos, nagyanyám telekürtölte sárga levelezőlapokon az egész famíliát: azért halt meg Ottóka, mert Marcsó hanyag asszony, nem tartotta elég tisztán a bébiedényeket. Isten verje meg a rágalmazókat. Bár az igaz, Marcsóka lazán és nagyvonalúan kezelte a házias feladatokat. Fél szemét az épp olvasott regényen tartotta, amikor uzsonnára baracklekváros kenyeret kent nekem, nem szerette visszakötözgetni a vastag zsírpapírt a lekváros üvegre, felkapott egy

másik kemény fedelű regényt – amit tegnap már kiolvasott, és azóta is a konyhaszéken maradt –, azt fektette rá a lekváros üveg tetejére. Mégis gonosz volt nagyanyám, vétkes, bűnös, gonosz.

A sclerosis multiplex lassan roncsolta Marcsókát. Én még emlékszem arra, ahogyan egyenes derékkal ül a zongoránál, és úgy lecsap a billentyűkre, hogy a lecsapás után fölfelé röpül a kézfeje, külön, külön, váltakozva, akár két heveskedő madár, a zene pedig ugyancsak röpül fel, fel a magasba. Magam a piros kacskaringókkal díszített szőnyegen ülök, mintha épp letottyantam volna, mintha felállás, járás még nehezemre esne, bámulok rá lentről, messziről, szeretem a harsány, harcos muzsikát. Ahogyan most felidézem azokat a régi hangokat, én is zongoráztam később, de sosem tudtam olyan éles, eleven staccatókat, mint akkor rég Marcsóka tudott.

Ferenczy Noémi: Irtás (gouache, karton, 1460x1470 mm, 1939–1941)

